

Környezet- és teremtésvédelem

ZLINSZKY JÁNOS

1957-ben született Budapesten. Biológus, egyetemi oktató a környezettudomány és a fenntartható fejlesztés területén.

¹Ferenc pápa Áldott légy kezdetű enciklikája. (Ford. Tózsér Endre.) Szent István Társulat, Budapest, 2015.

Az egyház és a környezetvédelem

A világ nagy érdeklődéssel fogadta Ferenc pápa 2015 júniusában megjelent, *Laudato si'* kezdetű, „Közös otthonunk gondozásáról” alcímű enciklikáját.¹ A dokumentumot „zöld enciklikának”, Ferenc pápát „zöld pápának” titulálják a sajtóban. Ebben van némi igazság, bár ez a megnyilatkozás nem leszűkítő értelemben környezetvédelmi dokumentum. Elődeihez hasonlóan Ferenc pápa is a környezeti krízissel kapcsolatos egyházi tanítást a katolikus szociális doktrína összefüggésébe helyezi be. VI. Páltól kezdve az összes pápa ez irányú megnyilatkozásainak egyik legfőbb mondanivalója épp az, hogy az ökológiai krízisre csak az ember totalitásának figyelembevételével, a kinyilatkoztatás fényében, erkölcsi alapon lehet megnyugtató választ adni.

Sokakra az újdonság erejével hatott és hat a világegyház vezetőjének környezetvédelmi érdeklődése, a fenntarthatóság iránti elkötelezettsége. Szkeptikus hangok is megszólalnak: „A katolikusok, akik eddig nem sok érdeklődést mutattak az ökológiai kérdések iránt, most hirtelen beszállnak az 'ökológiai ringbe', és mindjárt meghatározóként akarnak ott fellépni, mint akiknek fontos mondandójuk van? Az egyház hirtelen odaáll a környezet védelmének (amúgy négy évtizedes) ügye mögé? Hol volt eddig?”

Van valami igazság ebben a kritikában vagy sem? Hiszen a *Laudato si'*, de a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia 2008-ban megjelent *Felöltségünk a teremtett világért* című körlevele is évtizedekre visszanyúló egyházi tanításra épül. Az, hogy ez az „újdonságérzés” 25 év óta újra és újra sokakban mégis megjelenik, aggasztóan elgondolkodtató jelenség, ami cselekvésre kell hogy sarkalljon. Miért nem terjedt el ez a „központi”, vatikáni, pápai tanítás a plébániák szintjén, miért nem került be a mindennapok erkölcsi követelményei közé, és mit tehetünk ennek mielőbbi pótlása érdekében? Ezért is lehet indokolt, hogy az eddigieknél részletesebben és szélesebb körben bemutassuk a környezeti válsággal és a fenntarthatósággal kapcsolatos egyházi (katolikus) és világi gondolkodás kronológiáját.

Mik a részletei annak az üzenetsornak, amelyre az újabb egyházi megnyilatkozások hivatkoznak az ökológiai kérdés és a rá adott egyházi válasz kapcsán? Természetesen nem érdemes öncélú versengéssé tennünk a „ki volt előbb” kérdését; ugyanakkor a hívő keresztény számára, akit most a *Laudato si'* teremtéstudatos cselekvésre, sőt egyenesen „ökológiai megtérésre”² szólít fel, mégiscsak érdekes lehet, hogy az ökológiai válsággal, társadalmi krízissel kapcsolatos világi és egyházi megnyilatkozások, politikai döntések és teológiai figyelmeltetések szavai hogyan állnak időrendben, párbeszédben!

²LS 217.

³LS 17–61.

A környezetvédelem kronológiája

⁴Rachel Carson: *Silent spring*. Houghton Mifflin – Riverside Press, Boston – Cambridge, MA, 1962. (Magyarul: *Néma tavasz*. Ford. Makovecz Benjamin. Katalizátor Kiadó, Páty, 2007.)

⁵„The scientific basis for the rational use and conservation of the resources of the biosphere”, UNESCO kormányközi konferencia, Párizs, 1968. szeptember 4–13.

⁶Bővebben lásd: <http://www.clubofrome.org/?p=375>; illetve https://hu.wikipedia.org/wiki/R%C3%B3mai_Klub

⁷Donella H. Meadows et al.: *The Limits to Growth*. New American Library, New York, 1972; és

Ebben az írásban nem adhatjuk a környezettel kapcsolatos tudományos viták teljes körű kronológiáját, csupán az ezek által kiváltott politikai folyamatok néhány fontosabbnak ítélt mérföldkövére mutatunk rá. A *Laudato sí* megjelenése talán önmagában is feljogosít minket, hogy a környezeti probléma súlyosságát ismertnek tekintsük. Elég csak az enciklika első fejezetére³ utalnunk, amely nemcsak az ökológiai válság súlyos jeleit sorolja fel, hanem arra is rávilágít, hogy a környezeti válság mára olyan összetett és szerteágazó valósággá növekedett, és olyan súlyos következményekkel jár, hogy nem lehet letagadni és kiiktatni érdeklődésünk homlokteréből.

A környezet és a fejlődés feszültsége felismerésének kezdete — vagy pontosabban ennek manifesztációja, globális megjelenése, még pontosabban: a fejlett világban való kifejeződése, elterjedése — nagyjából a 20. század 60-as éveire datálódik. Itt kell tehát elkezdenünk a kronológia felvázolását, hogy a későbbiekben párhuzamba állíthassuk a katolikus egyház tanításának megjelenésével és alakulásával.

Az 50-es és 60-as években már zajlik az úgynevezett „zöld forradalom”, ami a mezőgazdaság kemizálásával és technicizálásával kezdődött. Növekszik az olajtermelés és az olajfelhasználás, kiépül az olajszállítás útvonál- és eszközhálózata, így megnő a kőolaj-eredetű környezetszennyezés is. A rossz minőségű kőolaj használata, a környezetvédelmi intézkedések, a technológia hiánya, a kőszén elterjedt alkalmazása a savaseső-jelenséget okozza regionális léptékben, a nagy amerikai és európai iparvidékeken. A 60-as években javában zajlanak a nukleáris kísérletek; a nukleáris hulladék pedig ide-oda mozog a légkörben, a csendes-óceáni és ázsiai kísérletek hatására valamekkora koncentrációja az egész világon mérhető.

Rachel Carson 1962-ben megjelent *Néma tavasz*⁴ című könyve teszi az első felkiáltójelet a köztudatban a környezetvédelmi problémák mellé. Bár a dátumok megkérdőjelezhetők, leginkább mégis ide szokták datálni a környezetvédelmi gondolat kezdetét. Emellett a hatvanas évek végén az ENSZ elhatározza, hogy mintegy „leltárt” készít a világ természeti erőforrásairól. Ez a munka a világszervezetten belül az UNESCO keretében zajlik (ekkor még nem létezik az UNEP, a United Nations Environmental Program) egy nagy konferencia keretében.⁵ Ekkor a természetre még elsősorban mint erőforrásra tekintenek, és kifejezetten a leltározásra irányul a törekvés.

A hatvanas évek végén megalakul a Római Klub,⁶ amelynek létrejötte már közvetlenül összeköthető azzal az aggodalommal, hogy az emberiség létszámának hatványozódása, az emberiség által generált anyagforgalom növekedése meddig tartható fenn egy véges felületű bolygón. 1972-ben aztán a Római Klubnak írt jelentésként elkészül *A növekedés határai* című tanulmány (és a testület általi elfogadását követően hamarosan a nagyközönség számára könyv formájában is megjelenik),⁷ amely az első — és mindmáig érvényes — hosszú távú előrejelzést adja erre a kérdésre, és mindjárt súlyos állításokkal sokkolja olvasóit. A nemzetközi szerzőgárda lényegében azt állítja, hogy ha a

<http://www.clubofrome.org/index.php/the-limits-to-growth/>

A stockholmi Ember és környezet konferencia

⁸Lásd például Láng István: *Stockholm – Rió – Johannesburg*. Magyar Tudomány, 2001/12; <http://www.matud.iif.hu/01dec/lang.html>; valamint: https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Conference_on_the_Human_Environment; <http://www.unep.org/documents.multilingual/default.asp?documentid=97&articleid=1503>

⁹Lásd például: http://www.mfa.gov.hu/kulkepviselet/AT_EBESZ/hu/az+EBESZ+tortenete/EBESZ+tortenete.htm; <http://www.osce.org/history>

kormányok gazdaságpolitikájának legfontosabb célkitűzése továbbra is a (reál)gazdaság volumenének exponenciális növelése marad, akkor 2020–2030 körül beindul egy olyan összeomlási folyamat a világban, amely végső soron az emberiség kétharmadának a fél évszázadon belüli elpusztulásával is járhat. A pusztulás oka, hogy az emberi igénybevétel által túlterhelt megújuló természeti tőke — termőtalajok, édesvizek, erdők, tengerek, klíma — minősége elszegényedik, mennyisége pedig fogy, és egyre kevésbé képes azokat az „ökológiai szolgáltatásokat” biztosítani, amelyek az emberiség életfeltételei. Nagyon alá kell húzni, hogy a szerzők 1972-ben publikált figyelmeztetése szerint az emberiség azzal választja (választotta? választaná?) ezt a jövőt, ha a gazdaságpolitikában „minden marad a régiben”, ha *business as usual* „üzemmódban” éli tovább az életét. (Hangsúlyoznunk kell, hogy a kutatás fenntartható gazdaságpolitikai alternatívát is feltárt, a figyelmeztetés mellé javaslatot is tett — csak ez utóbbiról mindmáig kevesebb szó esik.)

1972-ben, néhány hónappal *A növekedés határai* megjelenése után összeül a stockholmi *Ember és környezet*⁸ konferencia. Fontos felismernünk annak szimbolikus jelentőségét, hogy az 1968-as UNESCO-jelentés még a természeti erőforrások világszintű eloszlásáról beszél, a stockholmi konferencia viszont már egymás mellé állítja az embert és a környezetet, és azt a problémát tárgyalja, ami ebből az egymásra hatásból ered. Ekkor még elsősorban a környezetszennyezésről van szó, és arról, hogy az ember is benne él a környezetben, így a környezetszennyezés *visszahat* rá. A stockholmi konferencia megállapodásai nyomán megszületik a környezetpolitika, és létrejön a környezetvédelem mint önálló kormányzati szektor. Ez pozitívumnak tűnik (bizonyos szempontból az is), azonban megvan az a következménye, hogy egy időre hamis biztonságérzet vesz erőt az ezzel foglalkozó közvéleményen, hiszen „létrehoztuk azt a minisztériumot, intézményrendszert, szakpolitikát, amely majd ezt a problémát meg fogja oldani”.

A 70-es évek közepén a világpolitikában „Helsinki-évek” vannak, a helsinki konferenciák, egyezmények, az enyhülés kezdete, a világ bipolaritásának oldódása.⁹ A környezetpolitikában ekkor vetődik fel az „ózonlyuk” — helyesebben: sztratoszférikus ózonritkulás — problémája, s ezzel egy immár valóban globális léptékű, s ezért a megoldáshoz globális összefogást igénylő környezeti veszély. Először még csak a tudományos eszmecsere eredménye a felismerés, hogy *ha* így folytatjuk a CFC-k (halogénezett szénhidrogének) kibocsátását, akkor ezek a gázok a légkör magas rétegeiben elbomolva ózonritkulást fognak okozni. Hamarosan azonban a civil mozgalmak elkezdik komolyan venni a tudományos jelentéseket és előrejelzéseket, és politikai intézkedést követelnek. A civil szervezetek Amerikában kivívnak egy részleges moratóriumot — teljesen nem sikerül elérniük — az ózonkárosító anyagok használatára, miközben — ez is sokatmondó ennek a kornak a hozzáállásáról — folyik a kötélhúzás a tudomány és a gazdaság szereplői között, hogy tudja-e a tudomány *eljárásjogi szempontból minden kétséget kizáróan* bizonyítani azt, hogy az itt a Földön kibocsátott egyes konk-

rét anyagok odafönt, 30.000 méter magasan, a sztratoszférában az ózon bomlását okozzák.

1987-ben aztán a tudománynak sikerül „rajtakapnia” a CFC-eket, amint éppen „bántják” az ózont. Ez a mérés (Amerikában „smoking gun”, európai kifejezéssel inkább „in flagranti” kísérlet) nemcsak azt bizonyítja, hogy ritkul az ózon (ezt az angol kutatók már rég megmérték), hanem azt is, hogy mitől ritkul, és megmutatja, hogyan váltják egymást a különböző anyagok koncentrációi az Antarktisz fölött. Ennek következtében a 80-as évek végén megkezdődik az ózonkérdés nemzetközi tárgyalása és egyezmények általi megoldása. Ez a folyamat 1987-től 1990-ig tart.

A „Brundtland bizottság”

Közben 1986-ban bekövetkezik a csernobili katasztrófa, és ezzel egyszer s mindenkorra megkérdőjeleződik a nukleáris biztonság, egy nagyon durva és reális „esettanulmány” nyomán. Látjuk tehát, hogy *A növekedés határai* által adott figyelmeztetés és a stockholmi politikai döntések ellenére növekszik a feszültség a környezet minőségével, a természeti erőforrásokkal kapcsolatos elvárások és a reálgazdaság növelését megvalósító fejlesztéspolitika között. A politikai kiút kijelölésére az ENSZ magas szintű nemzetközi tudományos bizottságot hoz létre, az úgynevezett „Brundtland bizottság”-ot. E bizottság *Közös jövőnk* című jelentése¹⁰ 1987-ben meg is adja a világos politikai választ arra a kérdésre, amit 1972-ben a Római Klub tanulmánya fölvetett: hogyan tudunk a növekedés határai között maradni. Létrejön, pontosabban meghonosodik a politikában a *fenntartható fejlesztés* („sustainable development”) — a nálunk bevezetett kifejezéssel *fenntartható fejlődés*¹¹ — koncepciója. Ebben a jelentésben születik meg az a mondat, hogy a fenntartható fejlődés azt jelenti, hogy *a jelen nemzedékek úgy elégítsék ki a saját szükségleteiket, hogy ez ne akadályozza meg a jövő nemzedékeit abban, hogy ők is ki tudják elégíteni — ugyanazon a színvonalon — a saját szükségleteiket.* (Erről az egyetlen bővített mondatról külön tanulmányt lehetne írni; nagyon érdekes kérdés az értelmezése és az utóélete...)

¹⁰Gro Harlem Brundtland et al.: *Közös jövőnk.* (Szerk. Persányi Miklós.) Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1988.

¹¹E helyt nem térhetek ki annak részletezésére, hogy mi okozta ezt a félrefordítást, s a tévedés mekkora kárt okozott. Világos azonban hogy ebben a politikai összefüggésben a „development” („développement”, „Entwicklung”) szinte mindig „fejlesztést”, azaz tudatos és tervszerű kormányzati intézkedést takar, néha e politika eredményét is; de semmi esetre sem a fejlődést mint spontán, természetes folyamatot vagy annak eredményét!

Az 1992-es riói konferencia

A Brundtland bizottság javaslatai alapján, 20 évvel a stockholmi konferencia után megkezdődik a következő nagy ENSZ konferencia előkészítése. Ez lesz majd a riói *Környezet és fejlődés (helyesen: fejlesztés)* konferencia, az UNCED (*United Nations Conference on Environment and Development*), amelyik megpróbálja a Brundtland bizottság ajánlásait nemzetközi egyezményekbe fogalmazni. Miközben ez az előkészítés zajlik, megalakul az *Intergovernmental Panel of Climate Change*, a *Nemzetközi Éghajlatváltozási bizottság* (mert az ózonprobléma mellett kezd felerősödni a globális felmelegedés kiváltotta éghajlatváltozás problematikája). Figyeljünk a dátumra: 1987-ben vagyunk. Két év múlva összeomlik a keleti blokk, megszűnik a világ bipolaritása. Így 1992-ben Rióban több mint egy tucat új kormány csatlakozik a nemzetközi közösséghez, amely azzal a lendülettel ül össze, hogy megoldja a környezet és a fejlődés (értsd gazdaságfejlesztés) között feszülő ellentmondásokat.

Az 1992-es riói konferencia eredményei máig a környezetpolitika zenitjét jelentik. A politikai megállapodásokat és programot nem egyszerűen azért fogadja örömmel a nemzetközi közösség és a közvélemény, mert a háborúval fenyegető erőforrás-szűkösség kezelésére békés alternatív

vát kínálnak, hanem a megvalósíthatóság, a megoldás realitásának érzése miatt is, hiszen a hidegháborúra fordított óriási költségek immár békés célokra fordíthatók, az óriási gazdasági lekötöttség most felszabadul! A „béke kamata” — így hívják ezt a gondolatot, mely szerint ez a *peace dividend* fogja kifizetni majd azokat az intézkedéseket, amelyeket 1992-ben mint a 21. század feladatait megfogalmaznak. *Agenda 21 — feladatok a 21. századra*: ez a riói konferencia legfontosabb dokumentuma.¹² De számos más egyezmény is született Rióban, így a klímaváltozási keretegyezmény, az erdőkről, a biodiverzitásról, a tengerekről szóló egyezmények. Érthető, hogy mindenki úgy állt föl a tárgyalásokból, hogy most valami nagyszerű történt. Egy darabig úgy tűnik, a konferencia adta lendület regionális és nemzeti szinten is kitart: például 1995-re elkészül Európa első környezetállapot-jelentése¹³ — máig ehhez az alapjelentéshez hasonlítjuk a kontinens környezeti állapotát —, ám közben egyre erősödik a klímaprobléma, és élesedik a vita azon, hogy hogyan lehet a Rióban megkötött éghajlatváltozási keretegyezményt végrehajtani.

¹²Bulla Miklós et al. (szerk.): *Feladatok a 21. századra. Az ENSZ Környezet és Fejlődés Világkonferencia dokumentumai*. Föld Napja Alapítvány, Budapest, 1993.

Kiotói Jegyzőkönyv

¹³*Europe's Environment – the Dobris Assessment* (1995); lásd például: <http://www.eea.europa.eu/publications/92-826-5409-5>

Öt évvel Rió után, 1997-ben megszületik a *Kiotói Jegyzőkönyv*. Eltérően azonban azzal, amit az előzőek nyomán várhatnánk, egyáltalán nem egy töretlen ívű környezetpolitika eredményeként született, hanem már a „leszállóágban”. 1997 nyarán az ENSZ rendkívüli közgyűlésen vizsgálta meg, hogy öt év alatt mi történt, a Rióban született elhatározások, egyezmények milyen hatást fejtettek ki. És kiderült, hogy — ha lényegre törően akarunk fogalmazni — semmi. Ezért nagyon keserű hangulatban, vádak kereszttüzeiben — főleg a fejlődő országok részéről a fejlettek felé — zárul ez a konferencia, és mindenki fogadkozik, hogy majd novemberben Kiotóban, amikor a klímáról fogunk beszélni, végre előrelépünk. Talán ennek tudható be tehát, hogy tényleg történt is némi előrelépés, amiről azonban már akkor is sejthető volt (ma pedig már végképp tudjuk), hogy mennyire elégtelen vállalásokat hozott a valós helyzet tükrében.

¹⁴*Beyond the Limits*. Chelsea Green Publishing Company, Post Mills, VT, 1992.

¹⁵Ernst Ulrich von Weizsäcker – Amory B. Lovins – L. Hunter Lovins: *Factor Four: Doubling Wealth, Halving Resource Use*. Earthscan, London, 1997; <http://www.clubofrome.org/index.php/Section/issues/publications/publications-reports-to-cor/>

A 90-es évek tehát a riói eufória után a klímakérdés fölerősödésének jegyében telnek. Egymást érik a komoly figyelmeztetések és a kétségbeesett javaslatok. Újra kiadják *A növekedés határait*,¹⁴ amelyben 20 év elteltével újraszámolják az összefüggéseket, szembenéznek a pillanatnyi helyzettel, és szomorúan megállapítják, hogy noha lenne, lett volna alternatíva, de 1972-től 1995-ig a világ ténylegesen azon a bizonyos *business as usual*-pályán maradt, a gazdaságpolitikai célokban és viselkedésben nem változott semmi, és ha ez így megy tovább, akkor a fenyegető előrejelzések továbbra is változatlanul fennállnak. A Római Klub nemcsak figyelmeztetéseket ad ki, hanem javaslatokat is tesz. Például 1997-ben arra vonatkozóan, hogy ha a beruházások és a fogyasztási cikkek vásárlása során mindenütt a világon az egyébként már kereskedelmi forgalomban lévő leghatékonyabb terméket, megoldást választanánk a kínálatból, akkor ezzel azonnal egy nagyságrenddel lehetne csökkenteni a világ energia- és anyagfogyasztását. Ez volt az a bizonyos „Factor 4”¹⁵ — először ugyanis még csak négyszeres csökkentésről volt szó, de a beömlő technológiai javaslatok nyomán ha-

¹⁶https://www.bund.net/fileadmin/bundnet/publikationen/nachhaltigkeit/150730_bund_nachhaltigkeit_zukunftsfaehiges_deutschland_einblicke.pdf; lásd még Wolfgang Sachs et al.: *Greening the North*. Zed Books, London, 1998.

¹⁷*Report of the World Summit on Sustainable Development*. Johannesburg, South Africa, 26 August – 4 September 2002; A/CONF.199/20, Resolution 1. Political declaration, 12–15.; http://www.unmillenniumproject.org/documents/131302_wssd_report_reissued.pdf

Johannesburg, 2002

¹⁸(Saját fordításom – Z. J.)

¹⁹1Kor 13,1.

²⁰http://www.menszt.hu/tudnivalok_az_egyesult_nemzetek_servezeterol/millenniumi_fejlesztési_celok

marosan átszámolták a kalkulációt, és így már meghaladták az egy nagyságrendet. A katolikus Misereor szervezet és a Föld Barátai együtt finanszíroznak egy olyan nagy tanulmányt, amely Németországra vonatkozóan apró részletekbe menően mutatja meg, hogyan lehetne fenntartható pályára állítani az országot.¹⁶ Rengeteg konkrét munka és javaslat születik tehát arra vonatkozóan, hogyan lehetne megvalósítani azt az egyezményt, amelyet elhatároztunk — miközben a folyamatok továbbra is lefelé mennek. A környezet szennyeződik, az édesvízforrások szűkülnek, a globális felmelegedés halad előre, a klíma romlik, egyre szélsőségesebbé válik, a természet pusztul.

Ezzel a teljesítménnyel érkezünk el 2002-ben Johannesburgba, amikor az ENSZ — 10 évvel Rió után — megtartja a *Fenntartható Fejlődés (fejlesztés)* Világkonferenciát (UN World Summit for Sustainable Development). Ennek a rendezvénynek a politikai zárónyilatkozatában¹⁷ az ENSZ tagországainak többsége drámai megfogalmazásban fordul az ENSZ tagországok kisebb részéhez — tehát a fejlett világhoz: „a gazdagok és a szegények, a fejlettek és a fejlődő országok között egyre mélyülő szakadék húzódik, és ez súlyos veszély a világ jóléte, biztonsága és stabilitása számára. Környezetünk világszerte szenved. Az élővilág pusztul. A halak elfogynak a vizekből. Egyre több termékeny táj válik sivataggá. Az éghajlatváltozás káros hatásai immár tagadhatatlanok, egyre gyakoribbak és súlyosabbak a természeti csapások, és a levegő és a vizek szennyezése milliókat foszt meg az emberhez méltó élet feltételeitől. A globalizáció tovább súlyosbítja ezeket a nehézségeket, a fejlődő országokra különleges nehézségeket hárítva. Az a veszély fenyeget, hogy ezek az egyenlőtlenségek állandósulnak. Ha nem hozunk gyökeres, kedvező fordulatot a világ szegényeinek életébe, akkor el fog veszni a demokráciába vetett bizalmuk, hiszen képviselőik *nem értek többet, mint zengő érc vagy pengő cimbalom.*”¹⁸

Miközben Szent Pál korintusiakhoz írt levelének szavait¹⁹ halljuk visszhangozni, ne felejtjük: ez egy ENSZ politikai nyilatkozat! Nagy meglepetés ezeket a szavakat itt olvasni, hiszen nem szokás ilyeneket mondani az ENSZ-ben, ahol a tagállamok nagy része nem „keresztény ország”! A nyilatkozat nagyon komoly figyelmeztetés. Azt mondják a fejlődő országok a fejletteknek, hogy mióta 1945-ben az ENSZ megalakult, végig az volt az uralkodó nemzetközi politikai narratíva, hogy a világ problémái multilaterális egyezmények útján remekül rendezhetőek, ezek nyomán a világ minden régiója fejlődni fog, és mindenkinek javulni fog a helyzete. Most pedig be kell látnunk, hogy ennek az ellenkezője történt és történik. Mára (azaz az ezredfordulóra) már annyira rosszra vált a helyzet, hogy ha nem történik gyorsan gyökeres változás, akkor összeomlik ez a rendszer, amit 60 éve próbálunk gyakorolni.

Fontos itt röviden megemlékeznünk arról a gyakorlati kezdeményezésről, amely épp a fenti helyzeten próbált néhány kulcsfontosságú területen enyhíteni. Kofi Annan ENSZ-főtitkár kezdeményezésére az ENSZ a 2000–2015 közti időszakra Millenniumi Fejlesztési Célokat²⁰ tűz ki, hogy sok százmillió ember számára enyhítse a nyo-

²¹A program a 2010-es évekre már figyelemreméltó eredményeket hoz, s ezzel bizonyos fokig a 2015 utáni fejlesztési időszak tervezésére is mintát ad majd.

²²Nicholas Stern: *The Economics of Climate Change*. Cambridge, Cambridge University Press, 2007.

²³EU „Beyond GDP” Initiative; http://ec.europa.eu/environment/beyond_gdp/background_en.html; http://ec.europa.eu/environment/beyond_gdp/index_en.html

²⁴Tim Jackson: *Prosperity without growth*. Earthscan, London, 2009.

²⁵Joseph E. Stiglitz et al.: *Report by the Commission on Measurement of Economic Performance and Social Progress*, 2009; www.stiglitz-sen-fitoussi.fr; http://www.insee.fr/fr/publications-et-services/dossiers_web/stiglitz/doc-commission/RAPPORT_anglais.pdf

²⁶Lásd például Richard Heinberg: *Peak Everything: Waking up to the Century of Declines*. New Society Publishing, Gabriola Island, BC, 2007.

²⁷Johan Rockström et al.: *Safe Operating Space for*

mort, írástudatlanságot, éhezést, gyermek- és gyermekágyi halandóságot, s megfékezze a nagy fertőző betegségek pusztítását.²¹

Közben a 21. század első évtizede a tudományos figyelmeztetések sorozatát hozza. 2007-ben megjelenik a Stern-jelentés²² az éghajlatváltozás gazdasági következményeiről. Azt bizonyítja, hogy ha nem teszünk valamit az éghajlatváltozással szemben, akkor nemsokára *évenként* olyan károk fognak keletkezni, amelyek az első és a második világháború káraihoz együttesen mérhetőek, sőt azt meghaladják. Pedig mindez viszonylag olcsón elkerülhető lenne, elég volna a világ GDP-jének 1 százalékát folyamatosan arra fordítani, hogy létrehozzuk azokat a struktúrákat, amelyek az üvegházhatású gázok kibocsátásának a hatását csökkenteni tudják. Nem is lehet kérdéses tehát, hogy mi a gazdaságosabb. Ne feledjük, hogy ennek a tanulmánynak a szerzője nem Friends of the Earth vagy Greenpeace aktivista, hanem előbb a Világbank, utána pedig az angol kormány vezető közgazdásza; nem lehet „zöld” elfogultsággal vádolni...

A fejlett világ meghatározó politikai körei lassanként elkezdnek hinni a tudósoknak, köztük az olyan közgazdászoknak, mint Stern, és megindul a gondolkodás arról, hogy mintha félresiklottak volna a folyamatok. A második világháború óta a GDP alakulását figyeljük, és úgy állunk hozzá, mint valami szent téhénhez. Ennek a felismerésnek nyomán meginogni látszik a GDP tekintélye. Az EU 2007-ben kimondja, hogy le akarja váltani a GDP-t, és elindít egy folyamatot²³ azoknak az indikátoroknak a megkeresésére, amelyekre optimalizálni lehetne az államok működését. Az angol kormány fenntartható fejlődési bizottsága olyan jelentéseket ad ki, mint a *Prosperity Without Growth*²⁴ (jólét növekedés nélkül); a francia elnök egy indiai és egy amerikai Nobel-díjas közgazdász együttműködésével kiadta egy jelentést,²⁵ amely azt elemzi, hogy miben áll a társadalmi haladás, mert nyilvánvalóvá vált, hogy biztos nem a GDP növekedésében.

Eközben a természettudományok is számos újabb figyelmeztetést adnak a természeti erőforrásokkal²⁶ és általában a természetes rendszerek állapotával kapcsolatban. Talán legnagyobb hatású ezek közt az a próbálkozás, amikor számos nagy tekintélyű kutatóintézet mintegy „kiment a terepre”, és — mint a tenispályát egy egyszerű fehér vonallal — számszerűen lehatárolták azt a biztonságos „mozgásteret”, amelyen az emberiségnek nem szabad túlmennie, pontosabban, amely mögé vissza kell mennie, ha nem akarja, hogy „rádőljenek” a túlterhelt természeti (al)rendszerek.²⁷ A világ nagy tudományos intézetei tehát a legfontosabb vonatkozásokban nagyon részletesen: kilókban, dekákban, pH-értékben, koncentrációértékekben kimutatják, hogy legfeljebb eddig és eddig mehetünk el a terheléssel, igénybevétellel, ebben és ebben a tekintetben pedig sürgősen vissza kellene fordulnunk, mert már messze túl vagyunk a biztonságos határokon. A helyzet egyébként a világ nitrogénvegyületekkel való terhelése, az éghajlatváltozás, és a biodiverzitás csökkenése terén a legrosszabb. Ennek a három problémának a mértéke már messze túl van a határokon, ezen alrendszerek stabilitása a jelen terhelés mellett nem garantálható.

Humanity. Nature 461 (7263) (24 September 2009), 472–475.

²⁸Lásd például: <http://www.unccd2012.org/>

Mi történt közben a katolikus egyházban?

²⁹Fontos megjegyeznünk, hogy ebben az írásban csak a katolikus tanítás összefoglaló ismertetésére szorítkozhatunk. Ám a többi keresztény egyház, különösen az orthodox, a református és az evangélikus teremtésvédelmi tanítás is mély és gazdag, és a katolikushoz hasonlóan évtizedek óta folyamatos és időszerű. A teremtésvédelem az ökumenikus együttműködés fontos területe volt és marad.

³⁰*Octogesima adveniens*, 21; http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/apost_letters/documents/hf_p-vi_apl_19710514_octogesima-adveniens_en.html

³¹*Redemptor hominis*, 15; <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=206>

³²*Laborem exercens*; <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=203>

A fenti megállapítások és figyelmeztetések fényében érthető, hogy az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye Résztes Feleinek 15. Konferenciája nagy várakozások közepette ült össze 2009 decemberében Koppenhágában. De hiába volt a politikusokon óriási nyomás a tudomány és a civil társadalom részéről, a megfelelő kötelezettségeket előíró klímamegállapodás megkötése elmaradt. A koppenhágai kudarc évekre visszavetette a nemzetközi környezetpolitika fejlődését.

Így érkezett el a 2012. év, a Stockholmi Konferencia 40. és a Riói Konferencia 20. évfordulója, amikor az ENSZ — ismét Rio de Janeiróba — összehívta a jubileumi Fenntartható Fejlesztési Konferenciát (UNCSD).²⁸ Mielőtt azonban a környezetpolitika taglalását folytatnánk, nézzük át az 1970–2010 közti időszak egyházi dokumentumait²⁹ is.

Boldog VI. Pál pápa már 1971-ben ezt írja az *Octogesima adveniens* apostoli levelében:³⁰ „Az emberek ma szinte egyik percről a másikra ébrednek tudatára: olyan meggondolatlanul zsákmányolták ki a természetet, hogy fennáll a természet lerombolásának, és annak a veszélye, hogy a természettel való visszaélés vétke magára az emberre száll vissza. De az ember számára nem csak anyagi környezete válik állandó veszélyforrássá, például a természet elszennyeződése, a vegyi szennyezés, az új betegségek, a totális megsemmisítő eszközök révén; az ember már saját humán környezetén sem tud úrrá lenni többé...” Figyeljünk a dátumra: 1971, *A növekedés határai* előtt egy évvel! A pápa üzenete mintegy előrevetíti azt a veszélyt, amit a 2009-es Nature cikk fogalmaz majd meg határozottan: bolygónk biokémiai, fizikai és kémiai „határai” azt az üzenetet hordozzák, hogy ha az igénybevétellel, terheléssel túlmegyünk egy bizonyos ponton, akkor már nem tudjuk garantálni azt, hogy vissza is tudjuk hozni ebből az egyensúlyvesztésből a rendszert. Billenési, borulási helyzetbe kerülhetünk, ahonnan visszafordíthatatlanná válik a folyamat. VI. Pál már 1971-ben figyelmeztetett arra, hogy az embernek nem szabad azt hinnie, hogy mindig mindent az ellenőrzése alatt fog tudni tartani.

II. János Pál pápa pápaságának programadó enciklikájában, a *Redemptor hominis*ban³¹ 1979-ben szintén hosszan foglalkozik a Föld javainak felhasználásával. „A föld kincseinek kitermelése, mely nemcsak ipari célokat szolgál, hanem a katonai erő növelését is, az egyre gyorsuló technikai fejlődés, melyet nem eléggé vezérelnek emberi szempontok, az ember természetes környezetét egyre inkább veszélybe sodorják, s elidegenítik a természetet a saját rendjétől. Így a természetes környezetben az ember már nem lát egyebet, mint a közvetlen fölhasználás és a fogyasztás számára hasznos dolgot. A Teremtő azonban úgy akarta, hogy az ember közösségben éljen a természettel, mint értelmes és nemes ura, mint őrzője, s nem mint garázda birtokosa, aki mindent kiárusít, s mindenre tekintet nélkül pusztítja a természetet.”

A *Laborem exercens*³² enciklika szerint a természeti kincsek korlátozott volta és a túrheteretlen környezetszennyezés új rendet kíván, és a mai gaz-

³³*Sollicitudo rei socialis*;
<http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=93>

Sollicitudo rei socialis

³⁴Magyarul lásd például in Jávor Benedek (szerk.): *Felelősségünk a teremtett világért. Egyházi dokumentumok az ökológiai válságról*. Védjegylet Füzetek 6., Védjegylet, Budapest, 31–39.

³⁵1989-ben a Magyar Alkotmány ezt meg is teszi — Európában elég ritka az olyan alkotmány, amelyben az egészséges környezet emberi jog. Ez azért van, mert az alkotmányok általában régebbiek, és alkotmányt ritkán módosítanak az államok. Azokban az országokban, ahol most folyik vagy a közelmúltban folyt alkotmány-módosítás, például Dél-Amerika néhány országában, már bekerül az alaptörvénybe ez az úgynevezett „harmadik generációs emberi jog”, amit itt, 1990-ben a pápa szorgalmazott.

dasági struktúrák átalakítását teszi szükségessé. A pápa 1981-ben írja mindezt — 11 évvel Rio ('92) és 6 évvel a Brundtland-jelentés előtt!

1987-ben, amikor a Brundtland-jelentést kiadják, és abban megjelenik a fenntartható fejlődés (illetve fejlesztés) fogalma, megjelenik a *Sollicitudo rei socialis*³³ is, II. János Pál nagy „fejlődés-enciklikája”. Érdemes röviden idéznünk, összefoglalnunk idevágó főbb megállapításait! II. János Pál szerint az egyháznak sajátos feladata, hogy szüntelenül vizsgálja és az Evangélium fényénél értelmezze az idők jeleit. A népek fejlődésének kérdése — annak erkölcsi jellege miatt — az egyház illetékességi területéhez tartozik. Isten szavát alkalmazni kell az emberek és a közösségek életére, és az ezzel összefüggő földi valóságokra is. Felül kell vizsgálnunk a fejlődés fogalmát. Az észak és dél között húzódó szakadék elmélyült, az eltérő fejlődési ütem egyre növeli a köztük tátongó távolságot. (Ugyanez majd 2002-ben fogalmazódik meg igen élesen Johannesburgban!) Az egyház szociális tanítása elutasítja mind a liberális kapitalizmust, mind a kollektivistá marxizmust, mert a maga módján mindkét ideológia imperializmusra, neokolonializmusra törekszik.

A fogyasztói társadalomban a „túlfejlettség” a birtoklás rabszolgájává teszi az embert: nincs más perspektívája, mint a birtokolt dolgok állandó cserélgése még fejlettebbekre. A földtekén kevesen birtokolnak sokat, sokan pedig szinte semmit. Az egyik a birtoklás miatt, a másik meg a javak hiánya miatt nem képes az igazi emberi életre. A fejlődés voltaképpen a béke másik neve — a béke pedig az igazságosság gyümölcse kell, hogy legyen. Az igazi fejlődés erkölcsi természetű, és beletartozik a teremtmények tisztelete is. A természet elemeit nem használhatjuk tetszésünk szerint büntetlenül: figyelembe kell vennünk minden létezőnek sajátos természetét a dolgok rendjében, a kozmoszban. Mindenkinek részt kell vennie abban a békés küzdelemben, hogy a természetet és a környező világot épségben megőrizzük, és így a fejlődés békében haladjon. Tegye ezt mindenki személyes és családi életmódjával, és a javak felhasználásával, a keresztyének pedig járjanak ebben elől! Eddig az összefoglaló; íródik mindez 1987-ben — a ('92-es) riói konferencia előtt öt évvel!

1990-ben (még mindig két évvel a riói konferencia előtt!) január 1-jén, a Béke Világnapján II. János Pál pápa üzenete ezzel a címmel jelenik meg: „Béke Istennel — béke a teremtett világgal”.³⁴ Amint írja, a természet iránti köteles tisztelet hiánya, a természeti erőforrások rablása fenyegeti a világ békéjét. Az ökológiai válság gyökere elsősorban erkölcsi. A teremtés jó, az ember feladata, hogy művelje és őrizze, ő azonban szembefordult ezzel a feladattal és Istennek ezzel az akaratával, és ezért konfliktusba került a teremtéssel. Emiatt most mind az ember, mind a teremtés szenved; az egész teremtés várja a szabadulást ebből a helyzetből. S ezért a teremtés belső rendjét és dinamikus egyensúlyát tiszteletben kell tartanunk, a földet közös örökségünknek kell tekintenünk, és a biztonságos környezethez való jogot be kell venni az emberi jogok közé.³⁵

³⁶KEK 299.

1993-ban megjelenik a Katolikus Egyház Katekizmusa, amely határozott és meglepő tanítást ad a teremtés és az ember viszonyáról. Megállapítja, hogy Isten rendezett és jó világot teremtett,³⁶ és nem hagyja azt magára.³⁷ A teremtés javai az egész emberi nemnek szólnak. A tulajdonhoz való jog a szolidaritás lehetőségét hordja magában.³⁸ A világegyetem ásványi, növényi és állati erőforrásainak használata nem választható el az erkölcsi követelmények tiszteletben tartásától.³⁹

³⁷KEK 300.

³⁸KEK 2402.

³⁹KEK 2415.

A pápa 1999. január 1-jén, a Béke Világnapján, újra szól a környezeti kérdésekről. Ekkor azt emeli ki, hogy az élet igenlése az erőszak minden formájának, így a természetes környezet esztelen pusztításának az elvetését is jelenti. A fogyasztói életformának alapjaiban kell megváltoznia, különösen a gazdag államokban. Végkövetkeztése egyértelmű: „A világ jelene és jövője a teremtés megőrzésén áll vagy bukik”.⁴⁰

⁴⁰II. János Pál: *Üzenet a Béke világnapjára*, 1999. január 1., 10.

2002 őszén megrendezik azt a Johannesburgi konferenciát (UN WSSD), ahol a fentebb már ismertetett — Szent Pál szavaival megfogalmazott — felkiáltójel megjelenik a politikai nyilatkozatokban. Közvetlenül a konferencia előtt megint megjelenik egy nagy horderejű ökumenikus dokumentum: II. János Pál pápa és I. Bartolomaiosz konstantinápolyi pátriárka közös nyilatkozata a környezeti etikáról: a „Velencei nyilatkozat”.⁴¹

⁴¹Magyarul in Jávor Benedek (szerk.): *Felelősségünk a teremtett világért*, i. m. 40–43.

Velencei közös nyilatkozat

Itt is látható, hogy a környezetért való aggodalom, a teremtés védelmében végzett munka, a környezet pusztulása által sújtott emberekkel való szolidaritás kiemelten szép és sikeres ökumenikus terület. A különböző protestáns egyházak, az ortodoxok, a katolikusok megnyilatkozásai a teológiai megalapozásnál egymásnak nem ellentmondva, de valamiképpen mégis különböző irányokból és különböző korszakokból hozzák az érveket és gondolatokat, a „terepen” pedig mindenki egyaránt és sokszor együtt próbálkozik segítséget nyújtani.

Ennek az együttműködésnek egyik legszebb dokumentuma a Velencei közös nyilatkozat, amely nagyon radikálisan fogalmaz. Leszögezi, hogy az ökológiai válság „nem pusztán gazdasági vagy technológiai természetű gond, hanem elsősorban erkölcsi és lelki”. Megoldást pedig a gazdaság és a technológia területén majd csak akkor találhatunk, ha „mélységes változás megy végbe a szívünkben, amely elvezet bennünket életformánk megváltoztatásához, fogyasztásunk és termelésünk fenntarthatatlan formáinak átalakításához”. El kell ugyanis „veszíteniünk mindazt az életmódot, szemléletmódot, értékrendet, gazdasági berendezkedést, amely egyre távolít minket mindattól, ami egy egészséges bolygó és az emberek egészséges közössége számára elengedhetetlen. Új felfogás és új kultúra szükséges.” Isten akarata az, hogy a teremtés eredeti harmóniájának helyreállításán közösen munkálkodjunk. „Bátorítani kell a környezettudatosság erősödését, hogy gyakorlati programokhoz és kezdeményezésekhez vezessen. Minden kereszténynek és valamennyi hívőnek kiemelkedő szerepe van az erkölcsi értékek kinyilvánításában, és az emberek környezeti tudatosságra való nevelésében, amelyért önmagunk, mások

⁴²A Velencei nyilatkozat végén az a gondolat fogalmazódik meg – és ezt jól át kell gondolnunk –, hogy nem mindegy, hogy Isten és a természet ellenében tusakodunk, vagy pedig vele. Évszázadokba kerül nekünk, hogy fáradságos munkával tönkretgyűj a teremtést. A teremtés ellenáll, védekezik. Ha és amikor megtérünk, és végre gyógyítani, regenerálni próbáljuk, Isten terve szerint, akkor várhatóan és re-

mélhetőleg együttműködik majd erőfeszítéseinkkel.

⁴³XVI. Benedek pápa *Szeretet az igazságban* kezdetű enciklikája. (Ford. Dér Katalin és Horváth Pál.) Szent István Társulat, Budapest, 2009.

⁴⁴https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/messages/peace/documents/hf_ben-xvi_mes_20091208_xliii-world-day-peace.html

A legfrissebb fejlemények — összhangban az ENSZ és a Vatikán

⁴⁵*Outcome document of the United Nations Conference on Sustainable Development, entitled „The future we want”*, par.248.; http://www.un.org/disabilities/documents/rio20_outcome_document_complete.pdf; http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/67/L.48/Rev.1&Lang=E

⁴⁶Ezt a munkacsoportot Kőrösi Csaba magyar és Macharia Kamau kenyai ENSZ-nagykövetek vezették mint társelnökök, s vitték sikerre!

és az egész teremtés előtt felelősek vagyunk. Nincs túl késő, Isten világának hihetetlen gyógyító ereje van!”⁴²

Valamiképpen a koppenhágai kudarcot keretezi XVI. Benedek pápa 2009 júniusában megjelent *Caritas in veritate* enciklikája,⁴³ majd pedig még hangsúlyosabban fogalmaz a pápa 2010. január 1-jei, béke világnapi üzenete: „Ha békét akarsz, akkor védj a természetet”. Az üzenet ismét megerősíti, hogy az egyház felelős a teremtésért, és kötelességének tartja, hogy az emberiséget megóvja az önpusztítás veszélyétől.⁴⁴

A világi és egyházi környezetvédelmi gondolkodás e négy évtizedét e fontos szemelvények segítségével áttekintve láthattuk, hogy a pápai állásfoglalások nem a világi események után futnak, hanem inkább megelőzik korukat. Tekintsük át most a közelmúlt éveinek termését, megelőlegezve azt az örömdetes konklúziót, hogy talán még sohasem volt ilyen harmónia a nemzetközi közösségnek a fenntartható fejlesztésre vonatkozó döntései és a Vatikán útmutatása között.

2010 óta sokszor került a világ érdeklődésének homlokterébe a Szent-szék, és rendkívülinek mondható ez az időszak az ENSZ-ben is. 2012 júniusában Rio de Janeiróban összeült az ENSZ Fenntartható Fejlesztési Konferenciája, parázs hangulatban. Ami nem meglepő, hisz, mint láttuk, a világ negyven éve beszél környezetvédelemről, húsz éve fenntartható fejlesztésről, ám (globális léptékben) sem a szegények, sem a környezet helyzete nem javul jöttányit sem, sőt egyre gyorsabban romlik. A konferencián a harmadik világ országai elérik, hogy az ENSZ kezdje meg új, globális fejlesztési program kidolgozását, amely 15 év alatt felszámolja a nyomort, a mélyszegénységet, s ezáltal elejét veszi természet és társadalom összeomlásának.⁴⁵

2012 őszén feláll az ENSZ Nyílt Munkacsoportja, hogy a fenntartható fejlesztés 2015–2030 közti célrendszerére javaslatot tegyen, és a nemzetközi közösség feladatait — konkrétan, számszerűen, határidőkkel — megfogalmazza.⁴⁶ A nyílt munkacsoport valóban nyílt, egyre nő a résztvevő országok száma, a kezdeti harmincról a végső 193-ra; s ott vannak, érvelnek és tárgyalnak tudósok, üzletemberek, egyházak, civilek, nemzetközi szakmai szervezetek. Kétéves megfeszített munka veszi kezdetét New Yorkban és világszerte.

Rómában 2013 februárjában lemond XVI. Benedek pápa, és az új pápát a „harmadik világ”, Argentína adja! Beiktatása alkalmával a „globális Délről” jött pápa nem hagy kétséget névválasztásának üzenete felől. Arra szólít fel minden embert, hogy az egész teremtett világ gondviselői legyünk, példát véve Assisi Szent Ferencről. Beiktatási szentbeszédében Ferenc pápa a „gondviselő” szerepéről elmélkedve ezt mondta: „a meghívás a gondviselő szerepére nemcsak nekünk, keresztényeknek szól. Van egy általános emberi dimenziója is, ami mindenkire vonatkozik. Azt jelenti, hogy védjük az egész teremtett világot, annak minden szépségével. Azt jelenti, hogy tiszteljük Isten minden egyes teremtményét, és a környezetet, amelyben élünk. Azt jelenti, hogy védjük az embereket, szerető gondoskodással fordulunk minden egyes sze-

⁴⁷(Saját fordításom – Z. J.)

mély, különösen a gyermekek, az idősek, a kirekesztettek felé. Kérve kérem azokat, akik felelős pozíciót töltenek be a gazdaságban, a politikában, a társadalomban, kérek minden jóakarátú embert: legyünk a teremtés gondviselői, Isten tervének őrzői, egymás és a környezet védelmezői.”⁴⁷

2014 kora tavaszán az ENSZ nyílt munkacsoportja lezárja azt a másfél éves elmélyült tanácskozás-sorozatot, amelyben a világ helyzetét, gondjait, a megoldás lehetőségeit és esélyeit tanulmányozta és rögzítette, s hozzáát javaslatai megfogalmazásához.

⁴⁸(Saját fordításom – Z. J.)

Közben 2014 májusában az ENSZ főtitkárát és magas rangú tisztviselőit a Vatikánban fogadja Ferenc pápa. Rövid beszédében kitér az ENSZ-ben készülő új, globális fejlesztési programra: „A Fenntartható Fejlesztési Célokot bátran és nagylelkűen kell kitűzni és megvalósítani, hogy valódi hatással legyenek a szegénység és éhezés rendszer-szintű okaira, szerkezeti gyökereire, jelentős eredményt érjenek el a környezet védelmében. (...) Munkálkodjanak együtt a világ erkölcsi mozgósításán a testvériség és szolidaritás eszméjének terjesztésén és valóra váltásán, a legszegényebbek javára.”⁴⁸

Két hónap múlva, 2014. július 19-én a Nyílt Munkacsoport keretében 193 ENSZ tagország egyhangúlag, közfelkiáltással elfogadja a 2015–2030 közti időszakra javasolt Fenntartható Fejlesztési Célrendszert: 17 célt és a hozzájuk rendelt 169 feladatot. A program gerince, a 17 fejlesztési cél, amilyen egyszerű és világos, olyan magasra is teszi a léceket. Érdemes idézni, s legalább egyszer ezeket a célokat végiggondolni.

**Fenntartható Fejlesztési
Célrendszer**

„1. Megszüntetjük a szegénység minden formáját; 2. Véget vesszünk az éhínségnek, megteremtjük az élelmezésbiztonságot és a fenntartható mezőgazdaságot; 3. Egészséges életet és jól-létet biztosítunk minden életkorban; 4. Biztosítjuk az esélyegyenlőséget és a minőséget az oktatásban, és az élethosszig való tanulás lehetőségét; 5. Elérjük a nemek közti egyenlőséget és helyzetbe hozzuk a lányokat és asszonyokat; 6. Mindenkinnek biztosítjuk a fenntartható vízgazdálkodást, a vízhez és higiénikus tisztálkodáshoz való hozzáférést; 7. Mindenkinnek hozzáférést biztosítunk megfizethető, megbízható, fenntartható, modern energiához; 8. Elősegítjük a tartamos, általános, fenntartható gazdasági gyarapodást, a teljes és jövedelmező foglalkoztatást, és a tisztességes munkát mindenki számára; 9. Állóképes infrastruktúrát, befogadó, fenntartható ipart teremtünk, és támogatjuk az innovációt; 10. Csökkentjük az országok egymás közötti és az emberek államokon belüli egyenlőtlenségeit; 11. Befogadó, biztonságos, állóképes, fenntartható városokat, településeket alakítunk ki; 12. Biztosítjuk a fenntartható fogyasztást és termelést; 13. Sürgősen fellépünk az éghajlatváltozás megállítása, a következmények elhárítása érdekében; 14. Óvjuk és fenntarthatóan használjuk az óceánokat, tengereket, a fenntartható fejlesztésre fordított tengeri erőforrásokat; 15. A szárazföldi ökoszisztémákat védjük és helyreállítjuk, fenntartható erdőgazdálkodást folytatunk, leküzdjük a sivatagosodást, megállítjuk és visszafordítjuk a talajok és a

⁴⁹(Saját fordításom – Z. J.)

biodiverzitás pusztulását; 16. A fenntartható fejlesztés érdekében békés, befogadó társadalmakat alakítunk ki, mindenkinek biztosítjuk a jogorvoslatot és törvény előtti egyenlőséget, és a kormányzás minden szintjén hatékony, elszámoltatható, befogadó intézményeket építünk ki; 17. Megerősítjük a megvalósítás, végrehajtás eszköztárát, felélesztjük a globális együttműködést a fenntartható fejlesztés érdekében.”⁴⁹

Ezek után az ENSZ szervezetének és tagországainak még egy éve maradt arra, hogy ezt az ambiciózus, átfogó programot pénzforsorral ellássa, a megvalósításhoz szükséges együttműködést kialakítsa, hogy azután a munkát, a végrehajtást az ENSZ 2015. évi közgyűlése végleges formájában megindíthassa. Egy éven keresztül folytak a viták a színpadok előtt és mögött egyaránt arról, hogy lehet-e a nemzetközi közösségnek ekkora léptékű, ilyen komplex és ilyen gyors társadalmi-gazdasági átalakulásra vállalkozni?

Laudato sí'

2015 júniusában ebben a tételű helyzetében szólítja meg a világot Ferenc pápa *Laudato sí' — Áldott légy!* kezdetű enciklikája. A megjelenést követően beszédeiben ennek az enciklikának üzeneteit bontja ki a pápa. Sürgető felhívásai három fő területre összpontosítanak: a gazdaságot az emberek szolgálatába állítani, népeinket a béke és az igazságosság útján egyesíteni, és megvédeni a „földanyát”, a teremtett világot.⁵⁰ A változás, amit a pápa szorgalmaz, nem a mostani gazdasági-társadalmi rendszer foltozgatása, javíthatása, hanem egészen más, sokkal több. „Valódi változást, rendszerszintű átalakulást” sürget; az „ökológiai megtérést”, a „fenntarthatóság és a szolidaritás új kultúráját” szorgalmazza.

⁵⁰Lásd például Ferenc pápa beszéde a népi mozgalmak világtalalkozóján, 2015 július 9., Santa Cruz de la Sierra, Bolivia; <http://www.teremtesvedelem.hu/content/cikk/ferenc-papa-beszede-nepi-mozgalmak-vilagtalalkozojan>

Hallották-e vajon e prófétai szavakat a világ vezetői, az ENSZ tagországai 2015 nyarán, amint arra készültek, hogy a szeptemberi közgyűlésen döntést hozzanak a teendőkről? Vajon az „Isten nevében” megszólaló főpap szavát szívlelték-e meg? Vagy már eleve egy hullámhosszra kerültek az utóbbi évek folyamán a keresztény egyházak és a világpolitika törekvései? Akárhogyan is történt, a 2014-ben összeállított radikális és átfogó fejlesztési célrendszert a 2015-ös ENSZ-közgyűlés maradéktalanul elfogadta, új, immár végleges címmel mintegy válaszolva Ferenc pápa felhívására: „*Transforming our World — the 2030 Agenda for Sustainable Development*”.

⁵¹Az az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye Részes Feleinek 21. Konferenciája, Párizs, 2015. november 30 – december 12.

Időrendben nem, de gondolatmenetünk és konklúzióink szempontjából itt kell említést tennünk a 2015 decemberében tartott „Párizsi Klímacsúcs”⁵¹ eredményeiről is. A Fenntartható Fejlesztési Célrendszer ugyanis szeptemberben egy (és csak egy) helyen befejezetlen maradt. A klímacél feladatainak felsorolásánál lábjegyzet jelezte, hogy ezt a (13.) célt — sürgősen leküzdeni a klímaváltozást — majd a Klímaegyezmény 2015-ös párizsi tanácskozásán kell végleges formába önteni. Ez — mint arra emlékezhetünk — sikerrel meg is történt, a Párizsi Megállapodást⁵² elfogadták, s ezzel teljessé vált a teendők felsorolása, bekerültek az utolsó elemek a célrendszerbe. Ezzel lett tehát teljes az a program, amire a világ vállalkozott.⁵³

⁵²Angol hivatalos szövege például itt: <https://unfccc.int/resource/docs/2015/cop21/eng/l09r01.pdf>

⁵³*Világunk átalakítása: a fenntartható fejlesztés programja 2030-ig;*

A *Laudato si'* enciklika a maga részéről már korábban kijelölte a közös munka legfontosabb területeit is. Ha legalább címszavakban idézzük e gyakorlatias javaslatokat, mintha az ENSZ fejlesztési program céljait hallanánk visszhangozni. „Az emberi életminőség javítása, az ökológia kulturális gyökereinek ápolása, a fenntartható, sokszínű, változatos mezőgazdaság, a kisemberek földhöz, termelőeszközökhöz, piacokhoz juttatása, jog a vízhez, a fosszilis energiahordozók megújulóakra cserélése, egy helyi, kisléptékű, sokszínű gazdaság támogatása, a munka szerepe, rangja, a teljes foglalkoztatottság eszméjének védelme, az éghajlatváltozás megállítása, élhető települések, gondosan tervezett, fenntartható városok építése, a környezetszennyezés megszüntetése, a pazarlás kultúrájának leváltása, a szárazföldi és tengeri biodiverzitás megőrzése, az állandó párbeszéd az őszinte és becsületes tudással, folyamatos kutatás révén szembesülés a valósággal, a nemzetek közti és társadalmon belüli egyenlőtlenség és kirekesztés megszüntetése, a nemzedékek közötti igazságosság érvényesítése, a társadalom szerkezetének gyógyítása, jobb kormányzati képességek és gyakorlat megteremtése, az átláthatóság és a társadalmi részvétel biztosítása, egy új, a közjót szolgáló közgazdasági paradigma bevezetése, a nagyvállalatok működésének szoros ellenőrzése és elszámoltatása, a békés együttműködés képessége, az egyén és a közösség biztonsága.”

Mindez — az enciklika szavaival — „*merész kulturális forradalmat*” és globális összefogást feltételez, „*egyetlen tervet az egyetlen föld számára*”, hogy végső, átfogó eredményként mindenütt megszűnjék a szegénység és a nyomor. Ez az a program, ezek azok a teendők, amelyek alapja, eszköze, feltétele a lelki fordulat, a felszabadulás a túlfogyasztás kényszerű és a határtalan növekedés kényszerképzeletétől. Erre kell hogy irányuljon a vallásos és a világi nevelés, és a kormányzati erőfeszítések.

Remélhetőleg ez a rövid összefoglaló is érzékelteti, hogy kivételes időszaknak nézünk elébe! Nagy esélyeink vannak: a világ vezetőinek célkitűzésein ott van Isten áldása és az egyház egyetértése. Ma — legalább a nyilatkozatok szintjén — egyet akar Ferenc, a szegények pápája, és a felhőkarcológ politikai elitje. Nekünk, a gazdag Észak jóakarató polgárainak súlyos felelősségünk, hogy választott vezetőinket, közintézményeinket, egyházainkat erre a pályára állítsuk, őket onnan letérni ne engedjük. Mindezért — Szent II. János Pál és I. Bartolomaiosz orthodox pátriárka szavaival — „önmagunkkal, másokkal és az egész teremtéssel szemben” felelősek vagyunk!

Láthatjuk, hogy az egyház vezetése mindig a világ útőerén tartotta ujjait. Profétai tanítása ritmusban van az emberi közösségek gondjainak alakulásával és súlyosbodásával. Talán inkább az emberi közösségek azok, amelyek nem látszanak lépést tartani ezzel a tanítással — abban a tekintetben biztos nem, hogy valóra váltanák őket. És ebben a tekintetben talán mindannyian, mi magunk is önvizsgálatra szorulunk...